

METKA FURLAN

metka.furlan@zrc-sazu.si

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7531-6489>

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610504320_02

Zakaj bi bilo smiselno spremeniti veljavno pravopisno pravilo o zapisovanju neprvih sestavin slovenskega lastnoimenskega besedja

1 Težavnost prepoznavanja lastnih imen kot neprvih sestavin lastnoimenskega besedja

Ko sem na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja pripravljala *Odzadnji slovar zemljepisnih imen po Atlasu Slovenije* (1993), je analiza zapisov v imenskem kazalu atlasa iz leta 1986 ob tiskarskih in stvarnih napakah pokazala tudi na pravopisne. Usklajevanje zapisov velike začetnice pri večbesednih zemljepisnih lastnih imenih sem pri naselbinskih imenih (imenih mest, vasi, trgov in zaselkov) opravila na podlagi tedaj veljavnega pravila o zapisovanju velike začetnice neprvih sestavin razen predlogov in samostalnikov *vas*, *mesto*, *trg*, *selo*, *naselje* iz leta 1990. Njegova uporaba na obsežnem gradivu pa je pokazala, da ni dovolj natančno v tistem delu, ko bi bilo treba odgovoriti na vprašanje, ali so istemu pravilu podvržene tudi izpeljanke iz samostalnikov *vas*, *mesto*, *trg*, *selo*, ničto poknjiženi zapisi istih samostalnikov in imena tipa *Benedikt v Slovenskih goricah* z lastnoimensko nenaselbinsko sestavino (Furlan 1993: 10). *Slovenski pravopis* iz leta 2001 je te nejasnosti odpravil in v *Pravilih* zapisal, da »[v] naselbinskih imenih pišemo vse sestavine z veliko začetnico, izjeme so le neprvi predlogi in samostalniki *mesto*, *trg*, *vas* (*vesca*), *selo* (*sela*, *selce*), *naselje* (če ne stojijo na začetku imena)« (§ 70) in da »[n]enaselbinsko določilo ob naselbinskem imenu ohrani svoje pisanje« (§ 70). Sprememba se je glede nejasnosti ubeseditve pravopisnega podpravila torej realizirala dokaj hitro.

V uvodu odzadnjega slovarja sem tudi zapisala, da je bilo »[t]ežje in pogosto neuspešno [...] preverjanje in usklajevanje zapisov začetnice neprvih sestavin v nenaselbinskih imenih« in da »[v]eljavno pravilo, ki pri teh imenih veleva zapis velike začetnice neprve sestavine le, če je tudi sama lastno ime, zahteva natančne, po možnosti terenske informacije o rabi imena in ni praktično« (Furlan l.c.) in da »[t]ako stanje [...] naravnost zahteva bolj sodobno pravilo, ki bi bilo po kakovosti glede aplikativnosti primerljivo s tistim o naselbinskih imenih« (Furlan l.c.). Z besedo kakovost sem seveda mislila na njegovo transparentno aplikativnost.

Slabih deset let kasneje smo kolegice Alenka Gložančev in Alenka Šivic-Dular – vse smo bile jezikoslovne članice Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Republike Slovenije – pripravljale priročnik *Pravopisno ustrezen zapis zemljepisnih in stvarnih lastnih imen v Registru zemljepisnih imen in Registru prostorskih enot* (2001) in se pri zapisovanju neprvih sestavin večbesednih nenaselbinskih lastnih imen srečale z enako težavo kot sama pred leti. Preostalo nam ni nič drugega, da smo v navodilih za uporabo priročnika zapisale:

Veljavno pravopisno pravilo o zapisu velike začetnice neprvih sestavin pri večbesednih nenaselbinskih imenih je težavno. Zato naj se uporabnik pri konkretnih nejasnih primerih (točka 3.1.3.2. in razdelek 4.5.2) obrne na Komisijo za standardizacijo zemljepisnih imen [...]. Komisija bo v sodelovanju z Uredniškim odborom Komisije za sestavo slovarskega dela SP pri SAZU uporabniku posredovala ustrezen odgovor. (Furlan, Gložančev, Šivic-Dular 2001: 11),

v razdelku o veliki začetnici v nenaselbinskih imenih pa tudi:

Dokler slovenski pravopis ne določi bolj sodobnega, brez težav in dilem aplikativnega pravopisnega pravila, naj uporabnik konkretne dvoumne primere rešuje v sodelovanju s Komisijo za standardizacijo zemljepisnih imen, ta pa z Uredniškim odborom Komisije za sestavo slovarskega dela SP pri SAZU (Furlan, Gložančev, Šivic-Dular 2001: 20).

Spomnim se, da je na enem od sestankov Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Republike Slovenije, ko smo s kolegicami pripravljale omenjeni priročnik, dolgoletni predsednik Komisije pokojni Milan Orožen Adamič postavil jasno vprašanje, ali naši pravopisci razmišljajo v smeri, da bi pravopisno pravilo o zapisovanju neprvih sestavin zemljepisnih lastnih imen poenostavili. Podrobnosti nadaljnega pogovora se ne spomnim, vem pa, da

sem glede na svoje prejšnje izkušnje in kot nepravopiska njegovo vprašanje komentirala, da bi bilo gotovo smiselno, a mislim, da slovensko pravopisje na tako spremembo še ni pripravljeno in da bi bilo nanjo treba še počakati.

2 Sprememba pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin lastnoimenskega besedja

Od izida odzadnjega slovarja je minilo 27 let, od eksplicitnega, verjetno bolj ali manj retoričnega vprašanja Milana Orožna Adamiča pa verjetno 19. Ker se na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša pripravljajo posodobljena pravila slovenskega pravopisa, kot piska v slovenskem jeziku in kot jezikoslovka, ki se s pravopisno problematiko poklicno sicer ne ukvarjam, jo pa spremljam in mi ni vseeno, da pravilo o zapisovanju neprvih sestavin naselbinskih lastnih imen povzroča pri njegovem udejanjanju velike težave ne le nejezikoslovcem, naj izpostavim le strokovnjake različnih področij, predvsem geografe, pa novinarje, učence, dijake in študente, ampak očitno tudi jezikoslovcem samim, se pridružujem tistim, ki menijo, da je vendarle napočil že čas, da se tudi v tem oziru pravopis posodobi, postane bolj prijazen do uporabnikov in se sprejme povsem mehanično in zato brez dilem aplikativno pravilo: **Neprve sestavine zemljepisnih lastnih imen se razen predlogov in veznikov pišejo z veliko začetnico.**

Bolj osamljena sem verjetno, ko razmišljam dalje, da bi se enako pravilo lahko uvedlo za vsa večbesedna lastna imena, tudi za stvarna lastna imena in lastna imena bitij: **Neprve sestavine lastnih imen se razen predlogov in veznikov pišejo z veliko začetnico.**

2.1 Celostno ali delno

Sprejetje novega pravopisnega pravila le za en del lastnoimenskega fonda (v okviru tega celo le za naselbinska imena, kot predstavlja najava posveta) bi sicer res pomenilo manjši poseg v veljavni sistem pravil in zato manj »hude krvi« pri uporabnikih, ki so starih pravil kljub težavam navajeni in si novosti morda ne želijo iz ljubega miru, ocenjujem pa, da bo sprejetje pravopisne reforme na področju zapisovanja večbesednih zemljepisnih lastnih imen v prihodnje sprožilo reformo tudi pri drugem lastnoimenju. Torej bi bil korak, o katerem se pogovarjamo danes, kakršen koli že bo, le prvi k uveljavitvi

enega pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin celotnega slovenskega lastnoimenskega besedja.

Kakor koli že. Četudi bi se na tej razvojni stopnji slovenskega pravopisa in njegovih uporabnikov odločilo le za reformo na področju zemljepisnih lastnih imen, jo podpiram, ker je smiselna iz več razlogov.

Le reforma zapisa naselbinskih imen *Novo mesto* > *Novo Mesto* bi identifikacijsko možnost med naselbinskimi in nenaselbinskimi imeni odpravila in jih združila v eno kategorijo, kar ni narobe. Treba je namreč vedeti, da je bila ta kategorija vključno s terminologijo (tj. *naselbinska/nenaselbinska zemljepisna lastna imena*) v slovenski pravopis, in sicer v *Načrtu pravil za novi slovenski pravopis* leta 1981 (Načrt: 3), uvedena umetno iz imenoslovja z namenom, da se vsaj deloma olajša zapisovanje neprvih sestavin zemljepisnih lastnih imen,¹ saj so avtorji ob njem zapisali: »Z novim pravilom se odpravlja cela kopica nenatančnih in nepriučljivih pravil starega pravopisa.« (Načrt l.c.). Torej cela kopica, ne pa vseh. Leta 1981 napravljeni korak k uporabniku bolj prijaznemu pravilu o zapisovanju neprvih sestavin naselbinskih lastnih imen je z uvedbo povsem mehaničnega pravila glede zapisovanja sestavin *mesto*, *trg*, *vas* (*vesca*), *selo* (*sela*, *selce*), *naselje* znak, da so se avtorji pravopisnih načel dobro zavedali težavnosti pisanja velike začetnice pri neprvih sestavinah zemljepisnih lastnih imen.² Čas pa bi že bil, da se napravi nov korak v tej smeri.

Če se sočasno ne bo uvedla tudi reforma zapisa nenaselbinskih imen *Blejsko jezero* > *Blejsko Jezero*, bi dve kategoriji ostali med nenaselbinskimi, kar bi bil glede spremembe tipa *Novo mesto* > *Novo Mesto* nesmisel in reforma zapisa naselbinskih imen bi izgubila svojo poanto.

1 Gre za imenoslovni termin *ojkonim* in njegov antonim *anojkonim*, ki ga je Bezljaj v *Osnoven 1983*: 104 prevedel s *krajevno ime*, *ime naselbine*. Zanimivo pa je, da termina *naselbinsko/nenaselbinsko ime* (prim. Načrt: 20, 21) ne vsebujeta niti SSKJ niti slovarski del *Slovenskega pravopisa 2001*, ima pa ga Toporišičeva Enciklopedija 1992: 125.

2 Kratko predstavitev različnih kresajočih se mnenj pravopisne reforme po slovenskem pravopisu iz leta 1962, katere rezultat je bilo sprejetje novega, mehanično določenega pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin naselbinskih lastnih imen, je podan v Toporišič, Rigler (1977: 101–104).

Zlasti objekti, ki so stvarnolastno poimenovani, pogosto postanejo identifikacijske točke v prostoru, njihova stvarna lastna imena pa zato postanejo tudi zemljepisna lastna imena in objekt je hkrati stvarnolastno in zemljepisnolastno poimenovan. Ohranjanje razlike v zapisovanju *Gospodarsko razstavišče* nasproti *Gospodarsko Razstavišče* bi sicer prek zapisa omogočalo razlikovanje med stvarnim in zemljepisnim lastnim imenom. Sprašujem pa se, ali je res naloga pravopisa, da dodatno informira, katera kategorija lastnega imena je zapisana, če se pomen in slovnična funkcija besed, lastno- in občnoimenskih, posledično pa tudi njihov leksikalni status, udejanjata v kontekstu. Ali želimo ohranjeti nekatera pravila in podprava slovenskega pravopisa le zato, da bi bil še dodatno informativen.

2.2 Poenostavitev pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin lastnih imen

Pravopis je norma, ki določa pravila zapisovanja jezika in se enako kot norma knjižnega jezika spreminja. Upoštevanje in obstoj knjižnega jezika sta v veliki meri odvisna od sprotne, a nadzorovane spremembe norme, ki jo narekuje raba knjižnega jezika samega, v katerega postopno, a vendarle prodirajo novosti kot sestavine neumetnega, ljudskega jezika. Pogoj za ohranjanje in gojenje knjižnega jezika je v sodobnih družbah tudi čim širša opravopismenost uporabnikov.

Slovenščina je kot sintetični jezik s svojimi številnimi sklanjatvenimi in spregatvenimi vzorci, ki so zaradi ohranjenosti dvojine še številčnejši, če jo vzporejamo že z nam najbližjo hrvaščino. Za solidno obvladovanje je slovenščina silno težka, saj je treba paziti tudi na zanikani rodilnik, pravilno uporabo svojilnega zaimka, ustreznost skladijskih zgradb itd. Če želimo svoj knjižni jezik, svoj identifikacijski steber, povezovalno jezikovno kategorijo med državljani Republike Slovenije in Slovenci po svetu ohraniti, in ni dvoma, da hočemo, bi bilo prav, da ga razbremenimo balasta tam, kjer lahko storimo brez škode zanj. Poenostavitev pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin lastnih imen bi že v šolah različnih stopenj razbremenila učne načrte in ustvarila dodatne ure za bolj smiselne vsebine o slovenščini, kot pa da se učence obremenjuje in z večnim ponavljanjem uči razliko v zapisovanju *Nova Gorica* : *Novo mesto* : *Kranjska Gora* : *Kranjska gora* itd., če se izpostavi le najbolj preproste primere.

Tako kot vsaka novost bo tudi pravopisna reforma glede velike začetnice v neprvih sestavinah lastnih imen, v kakršni koli varianti bo sprejeta, sprva nedvomno sprožila negativen odziv. S tem je treba računati. Kolege pravopisce lahko potolaži dejstvo, da je človek izjemno prilagodljivo bitje in se navad razmeroma hitro oprime.

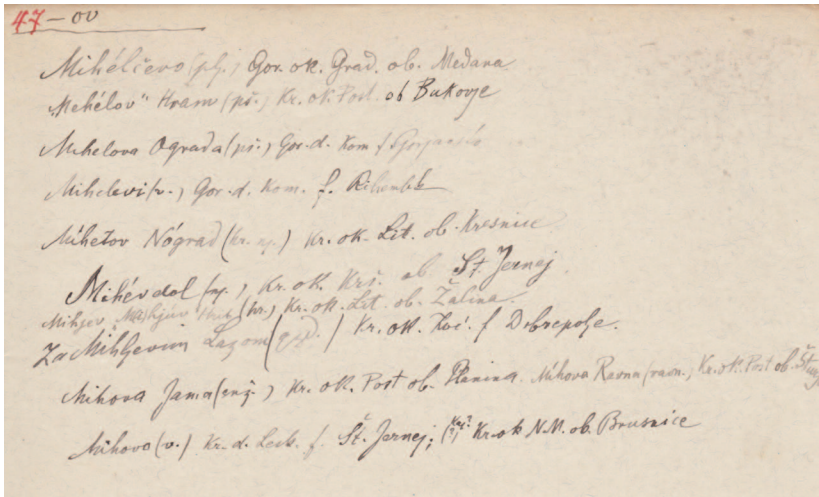
2.3 So ovira za poenostavitev drugi jeziki

Pred leti sem kot ugovor proti predlogu o uvedbi pravopisne norme tipa **Neprve sestavine lastnih imen se razen predlogov in veznikov pišejo z veliko začetnico** slišala, da je nesprejemljiv, ker asociira na vpliv nemščine, ki vse samostalnike zapisuje z veliko začetnico. Danes slišim, da je isti ugovor zamenjala angleščina, ker ima zapisovanje neprvih sestavin vsega lastnoimenškega besedja mehanično določeno. Predlog pravopisne norme nima seveda nobene zveze z omenjenima jezikoma, ampak poskuša slovenski pravopis poenostaviti, da bi bil uporabniku bolj prijazen, hitro učljiv, da ne bi bil tako zelo elitističen.

2.4 Dva primera iz zgodovine

Naj zaključim s podatkom, da je France Bezlaj, ko je med letoma 1959 in 1961 izdal svoja *Slovenska vodna imena*, neprve sestavine večbesednih zemljepisnih imen proti tedaj veljavni pravopisni normi že zapisoval z veliko začetnico in zato pri njem najdemo zapise tipa *Bizélska Vas* (naselbinsko ime), *Cerkniško Jezero* (hidronim), *Cecinjski Potok* (hidronim) itd. Tudi v mnogo starejšem viru, v zbirki zemljepisnih lastnih imen Slovenske matice, znani kot Pleteršnikova zbirka,³ ki je kot kartotečna zbirka nastajala najverjetneje po letu 1895 in pred letom 1920 (Šivic-Dular 2004: 31), so imena zapisana po enakem vzorcu in verjetno je, da se je Bezlaj v *Slovenskih vodnih imenih* za tako pravopisno načelo odločil prav na podlagi zapisovalnega uzusa v Pleteršnikovi zbirki in verjetno tudi drugih virov z začetka 20. stoletja, v katerih so bila zemljepisna lastna imena zapisana po enakem vzorcu, tj. *Zemljevida slovenskega ozemlja*, ki ga je izdala Slovenska matica 1921, in Svetličevega *Kazala krajev* iz leta 1922 (Toporišič, Rigler 1977: 102).

3 O zbirki Šivic-Dular 1989 in 2004.

Slika 1: Posnetek listka iz Pleteršnikove zbirke

3 Sklep

Sprejetje novega pravopisnega pravila o zapisovanju neprvih sestavin slovenskega lastnoimenskega besedja, ki bi se preprosto glasilo **Neprve sestavine lastnih imen se razen predlogov in veznikov pišejo z veliko začetnico**, seveda nikakor ne bi ukinilo statusa lastnih imen kot neprvih sestavin lastnoimenskega besedja,⁴ bi pa v zapisu jasno pokazalo na začetek in konec konkretnega lastnega imena. Pravilo bi nenazadnje tudi avtorjem slovenskega pravopisa prihranilo marsikatero uro dela, ki bi jo lahko uporabili na drugih področjih slovenskega pravopisa. Sprejetje novega pravopisnega pravila bi bilo torej obojestransko koristno za uporabnike kot tudi snovalce slovenskega pravopisa.

4 Prav tako je ni niti ukinilo v osemdesetih letih prejšnjega stoletja uvedeno mehanično pravilo o zapisovanju neprvih sestavin naselbinskih lastnih imen.

4 Viri in literatura

- Atlas Slovenije** = *Atlas Slovenije*, Ljubljana: Mladinska knjiga, Geodetski zavod Slovenije, 1986.
- Bezljaj 1959–1961** = France Bezljaj, *Slovenska vodna imena I–II*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1956–1961.
- Furlan – Gložančev – Šivic-Dular 2001** = Metka Furlan – Alenka Gložančev – Alenka Šivic-Dular, *Pravopisno ustrezen zapis zemljepisnih in stvarnih lastnih imen v Registru zemljepisnih imen in Registru prostorskih enot*, Ljubljana: Geodetska uprava Republike Slovenije, 2001.
- Furlan 1993** = Metka Furlan, *Odzadnji slovar zemljepisnih imen po Atlasu Slovenije*, Ljubljana: DZS, 1993.
- Načrt pravil za novi slovenski pravopis** = *Načrt pravil za novi slovenski pravopis*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1981.
- Osnoven 1983** = *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika/ Osnovnaja sistema i terminologija slavjanskoj onomastiki/ Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik*, Skopje: Makedonska akademija na nukite i umetnostite, 1983.
- Pleteršnikova zbirka** = *Pleteršnikova zbirka zemljepisnih imen* (rokopisna kartoteka), Etimološko-onomastična sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Pravila** = *Slovenski pravopis I: Pravila*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1990.
- Slovenski pravopis 1962** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962.
- Slovenski pravopis 2001** = *Slovenski pravopis*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 2001.
- Šivic-Dular 2004** = Alenka Šivic-Dular, *Pleteršnikova zbirka zemljepisnih imen pri Slovenski matici*, v: *Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika: slovenska zemljepisna imena*, ur. Marko Jesenšek, Pišce: Društvo Pleteršnikova domačija; Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2004.
- Šivic-Dular 1989** = Alenka Šivic-Dular, Slovenska matica in akcija za zbiranje zemljepisnih imen, v: *Zbornik predavanj*, ur. Franc Zadavec, Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1989.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba v Ljubljani, 1992.
- Toporišič – Rigler 1977** = Jože Toporišič – Jakob Rigler, Komentar k načrtu pravil slovenskega pravopisa I, *Slavistična revija* 25.1 (1977), 69–106.